

CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ – PRÁVNÍ ÚPRAVA A VÝZNAM NEJEN Z HLEDISKA FINANCOVÁNÍ VYSOKÝCH ŠKOL

VLADIMÍR ADÁMEK

Právnická fakulta, Masarykova univerzita Brno

Abstrakt

Příspěvek je věnován právní úpravě a významu celoživotního vzdělávání. V úvodu je vysvětlena souvislost s financováním veřejných vysokých škol. Vlastní pojednání poté tvoří dvě kapitoly, první se věnuje celoživotnímu učení, jehož je celoživotní vzdělávání součástí a druhá aktuální právní úpravě v kontextu souvisejících předpisů. V závěru je zdůrazněn další význam celoživotního vzdělávání a nastolena otázka jednotné právní úpravy.

Klíčová slova

Celoživotní vzdělávání, právní úprava, financování vysokých škol.

Abstract

The contribution deals with statutory regulation and importance of lifelong education. Connection to the funding of public higher education institutions is explained in the introduction. The exposition proper consists of two chapters; the first one dealing with lifelong learning, whose part lifelong education is, and the second chapter dealing with legislation in the context of related regulations. In conclusion, further importance of lifelong education is stressed and the issue of uniform statutory regulation is suggested.

Key words

Lifelong education, legislation, financing higher education institutions.

1. Úvod

Na význam celoživotního vzdělávání můžeme pohlížet z různých úhlů pohledu, například z pohledu ryze ekonomického je to možný významný zdroj financování veřejné vysoké školy nebo jiné instituce poskytující celoživotní vzdělávání. Tento příspěvek je věnován zejména celoživotnímu vzdělávání poskytovanému veřejnými vysokými školami, neboť jejich financování se systematicky věnuji. Velmi významný je také celospolečenský význam

celoživotního vzdělávání. Jeho potřeba neustále roste a je odrazem rychle se měnícího morálního zastarávání získaných znalostí. Hnací silou budování celoživotního vzdělávání v zemích Evropské unie je poznatek, že růst národního blahobytu a konkurenční schopnosti jednotlivých zemí jsou závislé na lidské pracovní síle, jejím vzdělání a schopnosti přijímat a dále rozvíjet nové znalosti a novou techniku. Autoři Bílé knihy¹ se domnívají, že v celoživotním vzdělávání budou hrát dominantní úlohu nové formy studia založené zejména na využití nových informačních a komunikačních technologií, které významným způsobem zasáhnou do rozvoje celého terciárního systému vzdělávání. S tímto názorem nelze než souhlasit. Celoživotní vzdělávání má mnohdy ještě nedoceněný význam. Je proto úkolem vzdělávacích institucí reagovat na potřeby praxe a vytvořit široké spektrum programů a kurzů tohoto vzdělávání.

2. Strategie celoživotního učení ČR

Celoživotní vzdělávání poskytované vysokými školami je součástí celoživotního učení. Přesněji řečeno, pojem celoživotní vzdělávání je v této souvislosti užit poněkud nešťastně, jedná se spíše o další vzdělávání jak bude dále pojednáno. Avšak vzhledem k tomu, že související předpisy pojem celoživotní vzdělávání užívají, budu nadále tento pojem v uvedeném kontextu užívat i v této práci.

Vláda České republiky schválila nový strategický dokument Strategii celoživotního učení České republiky (usnesení č. 761 ze dne 11. července 2007). Tento dokument² mapuje oblast celoživotního učení v naší republice a především přichází s návrhy jak tuto oblast rozvíjet a podporovat. Podle citovaného dokumentu představuje celoživotní učení zásadní koncepční změnu v pojetí vzdělávání, jeho organizačního principu, kdy všechny možnosti učení – ať už v tradičních vzdělávacích institucích v rámci vzdělávacího systému či mimo ně – jsou chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a který umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoli během života. Celoživotní učení lze členit do dvou základních etap, které označujeme jako počáteční a další vzdělávání.

¹ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice : bílá kniha, Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001, 98 s.

² Strategie celoživotního učení ČR. [citováno 26. března 2008]. Dostupný z : <http://www.msmt.cz/eu/strategie-celozivotniho-uceni-cr-1>

Počáteční vzdělávání zahrnuje:

- základní vzdělávání, které má všeobecný charakter a kryje se zpravidla s dobou plnění povinné školní docházky,
- střední vzdělávání, které má všeobecný nebo odborný charakter, je ukončeno maturitní zkouškou, výučním listem nebo závěrečnou zkouškou,
- terciární vzdělávání, které zahrnuje široký sektor vzdělávací nabídky následující zpravidla po vykonání maturitní zkoušky. Náleží k němu vysokoškolské vzdělávání uskutečňované vysokými školami a vyšší odborné vzdělávání uskutečňované vyššími odbornými školami

Další vzdělávání probíhá po dosažení určitého stupně vzdělání, respektive po prvním vstupu vzdělávajícího se na trh práce. Další vzdělávání může být zaměřeno na různorodé spektrum vědomostí, dovedností a kompetencí důležitých pro uplatnění v pracovním, občanském i osobním životě. Důraz na obecný koncept celoživotního učení, s nímž nutně souvisí vytváření rozmanité a prostupné struktury nejen terciárního vzdělávání, ale celého vzdělávacího systému, je celosvětovým trendem.

Kurzy dalšího odborného vzdělávání reagujícího na konkrétní potřeby regionu v působnosti vysoké školy nebo ve vazbě na spolupráci s praxí – zaměstnavateli nebo přímo výrobními podniky – představují dosud spíše okruh menšího zájmu vysokých škol. Některé kurzy celoživotního vzdělávání jsou připravovány ve spolupráci s profesními komorami, firmami apod. Existuje však řada bariér pro vzájemnou spolupráci pracovišť regionální, státní a veřejné správy, firem a dalších zaměstnavatelů s vysokými školami v regionu, které překonávají jen velmi pomalu.

Bohaté aktivity s velmi dobrou kvalitou vykazují téměř všechny veřejné vysoké školy v oblasti vzdělávání seniorů. Tzv. univerzity třetího věku jsou dnes již považovány za tradiční činnosti vysoké školy a je o ně velký zájem ze strany seniorů. Podpora vzdělávání starších osob má svůj význam i z hlediska jejich uplatnění na trhu práce. Stárnutí populace bude mít postupně za následek zapojení starších osob do pracovního procesu, respektive pozdější odchod do důchodu. Je zřejmé, že jejich efektivní uplatnění na trhu práce bude také vyžadovat rozšíření a diverzifikaci nabídky dalšího vzdělávání poskytovaného vzdělávacími institucemi terciárního sektoru. V současné době však převládá vzdělávání seniorů, které má spíše zájmový nebo občanský charakter bez vlivu na jejich pracovní uplatnění.

Masarykova univerzita, na které působím, nabízí tradičně široké spektrum programů a kurzů celoživotního vzdělávání i univerzitu třetího věku, o kterou je ze strany seniorů nebyvalý zájem. Společným jmenovatelem pro celou tuto oblast je garance, že vzdělávání zajišťují přední odborníci daných oborů.

3. Právní úprava celoživotního vzdělávání poskytovaného vysokými školami

Podle § 60 zákona o vysokých školách³ může vysoká škola v rámci své vzdělávací činnosti poskytovat bezplatně nebo za úplatu programy celoživotního vzdělávání orientované na výkon povolání nebo zájmově. Bližší podmínky celoživotního vzdělávání stanoví vnitřní předpis, se kterým musí být účastníci celoživotního vzdělávání seznámeni předem. Účastníci celoživotního vzdělávání nejsou studenty podle zákona o vysokých školách. Pokud je však účastník celoživotního vzdělávání následně přijat ke studiu studijního programu, může mu být na základě novely zákona z roku 2001⁴ uznáno až 60 % kreditů potřebných k řádnému ukončení studia získaných v rámci celoživotního vzdělávání. O absolvování studia v rámci celoživotního vzdělávání vydá vysoká škola jeho účastníkům osvědčení.

Vnitřní předpisy, k jejichž vydání zmocňuje § 60 zákona o vysokých školách, uvedu na konkrétních příkladech vnitřních předpisů Masarykovy univerzity a Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Řád celoživotního vzdělávání Masarykovy univerzity⁵ upravuje:

- bližší specifikaci programu celoživotního vzdělávání
- přijímání uchazečů ke studiu
- průběh studia
- organizaci studia
- ukončení studia
- úplatu
- matriku účastníků celoživotního vzdělávání

³ Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), v platném znění.

⁴ Zákon č. 147/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění zákona č. 210/2000 Sb., a zákon č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní republiky, České republiky a Slovenské republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁵ Řád celoživotního vzdělávání Masarykovy univerzity. [citováno 26. března 2008]. Dostupný z : http://www.muni.cz/general/legal_standards/lifelong_regulations

Řád celoživotního vzdělávání Právnické fakulty Masarykovy univerzity⁶ upravuje:

- bližší specifikaci programu celoživotního vzdělávání
- vzdělávací řád celoživotního vzdělávání
- zkušební řád
- působení učitelů v celoživotním vzdělávání
- správu celoživotního vzdělávání
- úplatu
- využívání služeb účelových zařízení fakulty účastníky celoživotního vzdělávání

Celoživotní vzdělávání jako zdroj financování vysoké školy významně ovlivňuje daň z přidané hodnoty. Oblast výchovy a vzdělávání je upravena § 57 zákona o dani z přidané hodnoty.⁷ Dovolím si na tomto místě krátce připomenout změny, kterými znění tohoto paragrafu od přijetí zákona č. 235/2004 Sb. prošlo. Podle odstavce 2 je od daně osvobozeno dodání zboží nebo poskytnutí služby uskutečňované v rámci výchovy a vzdělávání osobou uvedenou v odstavci 1. Právě znění odstavce 1 prošlo dle mého názoru v části týkající se vzdělávací činnosti poskytované na vysokých školách významnými změnami, jenž posilují význam celoživotního vzdělávání.

V původním znění § 57, odst. 1 byla pouze obecně definována výchova a vzdělávání pro účely tohoto zákona jako výchovná a vzdělávací činnost poskytovaná mimo jiné na vysokých školách s odkazem na zákon o vysokých školách. Významnou změnu přineslo přijetí novely zákona o dani z přidané hodnoty,⁸ jenž v odstavci 1 citovaného paragrafu definuje pro účely tohoto zákona výchovu a vzdělávání pro oblast vysokých škol jako vzdělávací činnost poskytovanou na vysokých školách

1. v akreditovaných bakalářských, magisterských a doktorských studijních programech,
2. v programech celoživotního vzdělávání uskutečňovaných v rámci akreditovaných bakalářských, magisterských a doktorských studijních programů,
3. v programech celoživotního vzdělávání uskutečňovaných podle zvláštních právních předpisů,

⁶ Řád celoživotního vzdělávání Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. [citováno 26. března 2008]. Dostupný z : <http://www.law.muni.cz/czv/predpisy.php>

⁷ Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, v platném znění.

⁸ Zákon č. 377/2005 Sb., o doplňkovém dohledu nad bankami, spořitelními a úvěrními družstvy, institucemi elektronických peněz, pojišťovnami a obchodníky s cennými papíry ve finančních konglomerátech a o změně některých dalších zákonů (zákon o finančních konglomerátech).

4. v programech celoživotního vzdělávání uskutečňovaných jako Univerzita třetího věku.

Přijetím této právní úpravy došlo ke sjednocení podmínek vzdělávací činnosti poskytované v akreditovaných studijních programech a programech celoživotního vzdělávání. Za významné považuji i ustanovení bodu 3, které upravuje vzdělávací činnost poskytovanou na vysokých školách v programech celoživotního vzdělávání uskutečňovaných podle zvláštních právních předpisů. Zákodárce uvedl jako příklad zvláštního právního předpisu zákon o pedagogických pracovnících.⁹ Tento příklad je však možno rozšířit o další předpisy upravující vzdělávání v různých resortech. S ohledem na rozsah příspěvku krátce pojednám o zmíněném zákonu o pedagogických pracovnících a dále o vybraných předpisech z resortů vnitra, práce a sociálních věcí a zdravotnictví.

Zákon o pedagogických pracovnících

Tento zákon upravuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, jejich další vzdělávání a kariérní růst. Další vzdělávání pedagogických pracovníků se uskutečňuje mimo jiné na vysokých školách, v zařízeních dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a v jiných zařízeních na základě akreditace udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen ministerstvem školství). Ministerstvo školství akredituje pro účely tohoto zákona vzdělávací instituce a jejich vzdělávací programy zaměřené na další vzdělávání pedagogických pracovníků na základě žádosti fyzické nebo právnické osoby za podmínek stanovených tímto zákonem. Akreditace vzdělávací instituce se uděluje na dobu 6 let, akreditace vzdělávacího programu se uděluje na dobu 3 let. Akreditace vzdělávací instituce nebo akreditace vzdělávacího programu je nepřevoditelná a nepřechází na právní nástupce.

Zákon o úřednících územních samosprávných celků¹⁰

Tento zákon upravuje pracovní poměr úředníků územních samosprávných celků a jejich vzdělávání. Prohlubování kvalifikace může podle tohoto zákona poskytovat právnická nebo

⁹ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění

¹⁰ Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů, v platném znění

fyzická osoba oprávněná ke vzdělávací činnosti podle zvláštního předpisu, již byla udělena akreditace. Ministerstvo vnitra České republiky akredituje pro účely tohoto zákona vzdělávací instituce nebo vzdělávací programy na základě žádosti fyzické nebo právnické osoby za podmínek stanovených tímto zákonem. Akreditace vzdělávací instituce nebo akreditace vzdělávacího programu se uděluje na dobu 3 let. Akreditace vzdělávací instituce nebo akreditace vzdělávacího programu je nepřevoditelná a nepřechází na právní nástupce.

Zákon o sociálních službách¹¹

Tento zákon upravuje mimo jiné předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve školách a školských zařízeních, ve zdravotnických zařízeních, ve věznicích, v zařízeních pro zajištění cizinců a v azylových zařízeních. Sociální pracovník má povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovuje, upevňuje a doplňuje kvalifikaci. Další vzdělávání se uskutečňuje na základě akreditace vzdělávacích zařízení a vzdělávacích programů udělené Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky (dále jen ministerstvem práce a sociálních věcí) na vysokých školách, vyšších odborných školách a ve vzdělávacích zařízeních právnických a fyzických osob. Akreditace se uděluje na dobu 4 let, je nepřevoditelná a nepřechází na právního nástupce.

Zákon o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta¹²

Tento zákon upravuje mimo jiné specializační vzdělávání a celoživotní vzdělávání lékařů, zubních lékařů a farmaceutů. Celoživotní vzdělávání organizují a pořádají zejména Ministerstvo zdravotnictví České republiky (dále jen ministerstvo zdravotnictví), vysoké školy připravující studenty k výkonu zdravotnického povolání, Česká lékařská komora, Česká stomatologická komora, Česká lékárnická komora a odborné lékařské společnosti ve spolupráci s akreditovanými vzdělávacími zařízeními, zdravotnickými zařízeními, Ministerstvem práce a sociálních věcí a Českou správou sociálního zabezpečení. Udělením akreditace se získává oprávnění k uskutečňování vzdělávacího programu, který je zveřejněn

¹¹ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

¹² Zákon č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, v platném znění

ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví. Vzdělávací program uskutečňuje zdravotnické zařízení a právnická nebo fyzická osoba, kterým ministerstvo zdravotnictví udělilo akreditaci. Akreditace se uděluje nebo prodlužuje na dobu určitou, odpovídající nejméně délce vzdělávacího programu.

Zákon o nelékařských zdravotnických povoláních¹³

Tento zákon upravuje mimo jiné celoživotní vzdělávání zdravotnických pracovníků a vzdělávání jiných odborných pracovníků. Vybrané formy celoživotního vzdělávání (specializační vzdělávání a certifikované kurzy) uskutečňují akreditovaná zařízení, kterými mohou být zdravotnická zařízení a právnické nebo fyzické osoby, jimž ministerstvo zdravotnictví udělilo akreditaci, která se uděluje na dobu určitou odpovídající nejméně délce vzdělávacího programu.

4. Závěr

Cílem předkládaného příspěvku bylo pojednat o celoživotním vzdělávání, jeho významu a právní úpravě. Příspěvek má poskytnout komplexní pohled na danou oblast činnosti vysoké školy. Snahou autora je k tématu se vrátit a dále ho rozpracovat. Jak bylo řečeno již v úvodu, na význam celoživotního vzdělávání můžeme pohlížet z různých úhlů pohledu. Je to nejen možný významný zdroj financování vysoké školy, ale též nástroj rozvoje společnosti. Význam celoživotního vzdělávání není dosud plně doceněn. Pokud se týká právní úpravy, je otázkou, zda by celoživotní vzdělávání nemělo být alespoň v základních principech upraveno jednotným předpisem. Vzhledem k výše uvedenému vzrůstajícímu významu a širokému spektru jak poskytovatelů tak účastníků, se domnívám, že by takto upraveno být mělo. Celoživotní vzdělávání má perspektivní budoucnost, na kterou musí reagovat náš legislativní proces.

Kontaktní údaje na autora – email:

Vladimir.Adamek@law.muni.cz.

¹³ Zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), v platném znění.